

Єрмоленко С.І.

кандидат педагогічних наук
доцент кафедри української мови
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Черних О.В.

магістрантка
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ВОКАТИВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОЗИ ОКСАНИ ЗАБУЖКО)

***Анотація.** Стаття висвітлює проблему визначення вокатива в художньому тексті; передбачає аналіз різних вокативів, якими послуговується сучасна українська письменниця Оксана Забужко; виявлено специфіку вокативів; передбачено аналіз вокативів у прозі Оксани Забужко).*

***Ключові слова:** вокатив, кличний відмінок, звертання, емотивні супровідні відтінки вокатива.*

Нині вивченню особливостей вокатива присвячено безліч праць, але функціональний бік цього питання залишається ще не опрацьованим. У будь-якому (художньому, офіційно-діловому, науковому, публіцистичному, розмовному) функціональному стилі вокатив відіграє важливу роль, адже він репрезентує особу чи осіб про яких говориться в тексті. У культурі мовлення українців звернення до особи є обов'язковим, тому що людина любить чути своє ім'я (*Ганно, Інно, Василю, Григорію, Сергію, Даниле, Ігорю Івановичу, Олено Шевченко, Наталко Степанівно, Олеже Петровичу*), а при більш офіційних чи інтимних зверненнях часто адресант використовує поширювачі (*шановний Юрію Костянтинівичу, вельмишановний професоре Миколо Георгійовичу, любий тату, коханий брате, дорогий знавцю, мій хлопче, наш козаче, пане професоре, панні Галино, панно Маріє, друже бійцю, командире полку Олександрє, полковнику Сагайдачний, студенте Борисє Гринчишине (Гринчишин)*) тощо.

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення специфіки мовлення у сучасній українській літературі, зокрема до вокативів у прозовому мовленні Оксани Забужко як виразників її естетичних мовних уподобань.

Вокатив із семантико-синтаксичного боку досліджували М. Скаб [4] (семантико-синтаксична варіативність вокатива в українській мові), із функціонально-структурного М. Гринишин [1] (вокативні речення в асиметричних ситуаціях спілкування) та ін.

Метою статті є визначення семантико-граматичних особливостей вокатива на матеріалі творчості Оксани Забужко, які передають естетичні погляди письменниці.

Досягнення **мети** передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) розкрити зміст понять: *вокатив, звертання, кличний відмінок*;
- 2) систематизувати вокативи за граматичною організацією і за ступенем вияву семантики на матеріалі художніх текстів Оксани Забужко;
- 3) проаналізувати специфіку вокативів у прозі Оксани Забужко через призму її естетичних поглядів.

Термін «локатив» ми тлумачимо у широкому розумінні, посилаючись на «Словник іншомовних слів»: «локатив» 1) кличний відмінок; 2) звертання» [5, с. 223].

У граматичній системі сучасної української мови кличний відмінок виявляє семантико-синтаксичну, формально-синтаксичну і морфологічну співвідносність із називним відмінком. Зокрема, обом відмінкам притаманна абсолютна омонімія закінчень у прикметниках та у формі множини іменників і часткова омонімія в іменникових формах однини. Напр.: *Доброє утро, Адріан Амброзійч* [2, с. 172]; *Я йду, Адуська, секундочку, вже йду!..* [2, с. 239]; *Хто сміливий, агон, дівчата!* [3, с. 316].

Залежно від різних типів реченнєвих конструкцій потрібно розрізняти чотири різновиди вокатива (з уведенням до функціональних характеристик емотивних супровідних відтінків):

1) семантично складний кличний (кличний адресата – потенційного суб'єкта дії); напр.: *Господи, покажи їм, хай усе перейде добре* [2, с. 206]; *Помоліться за моїх батьків, отче...* [2, с. 214];

2) семантично складний кличний акцентованого адресата і відповідно нейтралізованого суб'єкта; напр.: *Його просто пізно принесли, «Орку»* [2, с. 216];

3) кличний ідентифікуючий полісемантичний, що дублює відповідну семантико-синтаксичну функцію синтаксично пов'язаного з ним займенникового іменника другої особи; напр.: *Та ти таки напrawdę помічна медсестра, дівчино!* [2, с. 223]; *Адю. Адю, а коли ти був маленький, ти з дівчатками грався?..* [2, с. 255];

4) кличний однокомпонентного речення як конденсат адресатно-

предикатно-суб'єктної структури, напр.: *Адюсь. Адю, послухай мене* [2, с. 249].

Отже, первинними функціями кличного є семантико-синтаксична функція адресата вольової дії – потенційного суб'єкта дії і формально-синтаксична функція підмета.

Своєю структурою вокативні речення збігаються із звичайним непоширеним звертанням. В обох випадках головним і єдиним членом виступає ім'я особи. Проте своїм змістом вокативне речення багатше від звичайного звертання, бо нерозчленовано виражає якусь думку-почуття, що нею супроводиться звертання до особи. Ця думка завжди модально й емоційно забарвлена і виявляється у своєрідній інтонації, яка не цілком збігається з інтонацією звичайного звертання, залишаючись щодо типу звертально-спонукальною.

Є кілька основних груп вокативних речень, які розрізняються змістом і функцією:

1) вокативне речення, що ними гукають когось, просять, закликають чи вимагають якимось зреагувати на поклик, зробити що-небудь, розповісти, пояснити і под. Напр.: *Дарцю. Дарцю, ти чуєш мене?* [3, с. 91];

2) вокативне речення з виразною спонукальною функцією – попереджувальною, заборонною, наказовою тощо; з їх допомогою мовець застерігає особу, до якої звертається, від непродуманих чи небажаних вчинків, висловлювань. Напр.: *Сесто, сестро* [3, с. 160] (назва оповідання); *Ленця. Ленця, любов моя* [3, с. 232];

3) вокативне речення, що виражають різноманітні реакції мовців, їх внутрішні переживання, які сконцентруються у звертанні і передаються інтонацією, підказують ситуацію, контекстом. Ці вокативні побудови можуть виражати радість і здивування мовців при зустрічі, часто несподіваній, напр.: *Чоловіче! Адаме! Я поставив тебе у центрі всесвіту* [3, с. 121]; *О сліпуче, прекрасне і дике! Грай вогнями...* [3, с. 123].

Таким чином, специфіка вокативів у прозі Оксани Забужко полягає у тому, що кількість вокативів у ній, порівняно з іншими письменниками, незначна. Вона полюбляє художню публіцистику, яка не передбачає вокативів. Серед вокативів переважають традиційні непоширені, при яких, найчастіше, трапляються займенники 2-ої особи; постпозиція і препозиція щодо розміщення вокативів, в цілому, збігаються за частотністю використання. Письменниця часто послуговується пестливими формами вокативів, повторами, вигуками і підсилювальними частками, щоб передати емоційно-експресивну характеристику персонажів, описати стосунки між